

А.В. Бредіхін

Донецький національний університет, Україна

РЕТРОСПЕКТИВА ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА В АРГЕНТИНІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Для розуміння причин, які впливали на появу перонізму, необхідно дослідити тенденції політичного розвитку Аргентини. Зокрема процеси, які відносяться до періоду становлення державності. У статті робиться спроба проаналізувати особливості політичного розвитку Аргентини.

Дана стаття представляє дослідження історичної теми з національної спадщини Аргентини, а саме ретроспективу формування демократії в Аргентині. Розглянуто особливості процесу державного будівництва в цій латиноамериканській країні. Проаналізовані характерні риси політичної демократії у контексті особливостей політичної історії Аргентини.

Досліджуючи історію країн Латинської Америки, зокрема Аргентини, неодмінно звертаємо увагу на особливості формування демократії, державного будівництва. Ці особливості вже давно стали невід'ємною частиною історичного буття цієї латиноамериканської країни. Ця проблема досить детально висвітлювалась у монографіях, періодичних виданнях. Але вітчизняна історична наука до цього часу детально не досліджувала цю проблему, подібне не йде на користь історичній науці.

Враховуючи актуальність, стан наукової розробки, автор визначив **мету статті** – акцентувати увагу на актуальних вимірах державного будівництва та становлення демократії в Аргентині у ретроспективі.

Для досягнення поставленої мети поставлено такі завдання:

- проаналізувати процеси, пов'язані з впливом чинників історичного характеру на формування перонізму;
- висвітлити використання дослідницьких методів, зокрема історичного аналізу і синтезу при вивченні історії перонізму.

Історіографія даної проблеми представлена науковими роботами з дослідження історії Латинської Америки, Аргентини. Серед них одне з центральних місць займають роботи К.А. Хачатурова, зокрема «Латиноамериканские уроки для России», колективна монографія співробітників Інституту Латинської Америки РАН [1], [2]. У цих працях досить детально характеризується процес переходу від авторитаризму до демократії, зміни, пов'язані з реформуванням політичної, економічної системи.

Джерельну базу роботи складають друковані матеріали, зокрема матеріали періодичних видань, мемуари, Конституція Аргентини.

Методологічну базу статті складають принципи історизму та об'єктивності.

Аргентинський досвід державного будівництва після кількох століть колоніальної залежності дає підстави для тверджень про сумнівність тези про континентальну специфіку, що нібито тільки в Латинській Америці встановлювалися політичні режими, за яких глави держав і національні парламенти одержували підтримку з боку обмеженої частини електорату в межах конституційного права. Насправді щось подібне мало місце і в багатьох європейських державах того часу. Наприклад, тоді як в Аргентині на 1916 рік лише склалися початки крихкої демократії за фактичного домінування керівної верхівки, щось подібне було вже властиве, скажімо, для більшості європейських країн. Ніби на підтвердження цього висновку, європейський історик Лінч, говорячи про «незліченних

тиранів, королів, принців церкви, вельмож між роками до нашої ери і XIX століттям нашої ери наводить приклад аргентинського генерала Росаса, який у XIX столітті став зразком олігарха і політика в одній особі: «Ким був Росас? Власником землі. Що він накопичував? Землю. Чим він винагороджував своїх прихильників? Землею. Що він прагнув отримати від своїх ворогів? Землю» [3]. Отже, в обох випадках, хоча і в дещо різні історичні часи, мав місце первинний чинник володіння територією як засобом забезпечення владних повноважень, а не тільки особистого збагачення.

Фахівці у сфері геополітики і геоeкономіки йдуть далі, доводячи, що могутність державного діяча вимірювалася кількістю землі як у середньовічній Європі, так і в Латинській Америці з часів її відкриття Х. Колумбом. При цьому, стверджують вони, спостерігалася повсюдна тенденція до стійкого розширення освоєваних площ.

Постає й ще одне питання. Звідки аргентинський генерал, політик, землевласник черпав відповідну ідеологію? Не викликає сумнівів, що мову слід вести про традицію великих землеволодінь з часів Римської імперії. Тобто саме з Європи прийшло поєднання розмірів землі, якою володів представник еліти, з рівнем його політичного впливу і перспективою перетворення на тирана державного масштабу. З іншого боку, європейські постачальники золота й інших коштовностей до узбережжя Атлантичного океану після конквісти, зайнявшись, наприклад, фінансуванням вирощування і виробництва кави, стали піонерами латиноамериканського капіталізму [4]. Тож, маємо ще одну підставу вважати латиноамериканський варіант капіталізму своєрідним і суперечливим продовженням європейських форм його впровадження і розвитку. Щоправда, мала місце істотна відмінність: політика в Латинській Америці більш жорстко, багато десятиріч виступала джерелом матеріального добробуту, а не засобом реалізації програмної мети певних партій і громадських рухів.

«Асьєнда» (від іспанського «Hacienda» – велике землеволодіння) в Латинській Америці стало найпоширенішим політичним терміном після іспанського завоювання континенту. Земля перетворилася на своєрідний інвестиційний капітал: поглинаючи дрібні землеволодіння, іспанські віце-королі та інші вельможі раз по раз намагалися отримати від королівської родини легітимне право на землі, здобуті шляхом колоніальних спекуляцій, купівлі, захоплення й узурпації [5]. Це й надалі дозволяло створювати економічні передумови для посилення владних позицій так званим земельним олігархам.

Проте у латиноамериканському випадку заданий нами контекст розуміння проблеми буквально вимагає зважити на особливості загального й особистого світосприйняття, що лаконічно сформулював соціолог С. Шапіро: «Погано керована і непродуктивна асьєнда забезпечує її власнику комфортний спосіб життя з малою кількістю турбот, безліччю варіантів дозвілля, великою кількістю дешевої домашньої прислуги. З неї можна одержувати певні прибутки, проте тут відсутній інтерес до того, щоб змагатися з північноамериканськими мільонерами. Коли американські капітани індустрії Рокфеллер, Карнегі і Форд робили гроші, вони реінвестували їх і робили внески, щоб зробити ще більше. Цей процес вів до масового виробництва, масштабної економіки і великої промисловості. З іншого боку, для латиноамериканців бізнес завжди був не самоціллю, а засобом для отримання певної кількості грошей, достатньої, щоб насолоджуватися життям» [6]. Не перебільшуючи значення такого висновку, все ж маємо враховувати, що більшість латиноамериканців вважає за обов'язок вказувати на чинник психологічних особливостей латиноамериканського світосприйняття.

Оскільки об'єктом даного дослідження є політична система і політичний режим, спробуємо розвинути нашу думку в напрямі зображення політичної демократії як системи, що передбачає щонайменш три базові критичні підходи, кожен з яких також є агрего-

ваним, а не дуалістичним або множинним варіантом оцінки і підходу до аналізу. Адже, лише через аналіз у таких випадках можливий подальший дослідницький етап, тобто синтез.

Передусім звернемося до підходу американських теоретиків політичної історії, які виходять з того, що як для зовнішньої, так і для внутрішньої політики найважливішим є принцип «рівності перед законом». Ця концепція і методологічне посилення для дослідження політичного процесу в одній з найбільших країн Латинської Америки є, на наш погляд, справді визначальними. Сутність такого сучасного євро-американського розуміння зводиться до того, що «влада повинна мати справу насамперед з особистостями, аніж з суспільними групами», завжди вбачаючи своїм завданням реалізації мети, визначеної суспільством і конкретними громадянами [7]. Як засвідчили події періоду конкісти, європейські конкістадори привезли на територію нинішньої Латинської Америки взіреть тиранії володарів, а не демократичні цінності. Багато в чому це разом з імперіалістичним ставленням до народів, які населяли континент, на тривалий час перервало саму можливість переходу до реального процесу демократизації громадських стосунків, створивши опосередковано підґрунтя для наступного «копіювання» верхівкою суспільства аборигенів відповідної політичної системи і політичного режиму. Щось подібне, до речі, простежувалось у позиції більшовицької верхівки в Росії, яка перетворилася на касту, що абсолютно ігнорувала особистість, точнісінько на зразок поваленого царського режиму.

Другий, неменш активно критикований аспект щодо становлення політичної влади, політичної системи і політичного режиму в межах демократичної парадигми, поза сумнівом, вбачається у принципі конституційності. Йдеться про повагу до конституційного ладу, що відображається у відповідних державних документах і практиці державного керівництва. Знову ж, повсюдно й доволі часто, за часів становлення незалежності латиноамериканських держав на практиці все відбувалось у зворотньому напрямі. Тоді як конституції майже скрізь гарантували права опозиції, насправді тирані, що перебували при владі, керували країнами у власних корисливих інтересах. Європейські вельможі, що перебралися через океан і залишилися після встановлення незалежності в цих країнах, не тільки не заважали писати досить демократичні конституції для нових територій, але і час від часу сприяли цьому процесу.

Проте в дійсності все виявилось значно складніше. Якщо навіть визнати, що Велика Французька буржуазна революція й Американська війна за незалежність принесли ліберально-конституційну ідеологію до Латинської Америки, то не варто забувати, що після формування в Буенос-Айресі 28 травня 1810 року незалежної хунти саме іспанці зробили все можливе, щоб в Аргентині не був сформований конституційний лад. Фактично вони зірвали реалізацію пропозиції хунти до провінцій створити велику федеральну державу демократичного зразка. Знадобилася військова кампанія на чолі з генералом Хосе де Сан Мартіном (між 1814 і 1817 роками), щоб зрештою на Тукуманському конгресі 9 липня 1816 року була проголошена формальна незалежність від Іспанської корони. Великобританія фактично першою з європейських імперій через 9 років визнала незалежність Аргентини. За допомогою саме європейських радників і вихідців з Європи була ініційована непримиренна боротьба між аргентинськими прихильниками унітаризму і федералістами, що була віддзеркаленням таких же процесів в Європі. Головною фігурою аргентинської історії упродовж майже 25-річного періоду (1829 – 1852) залишався згаданий вище виходець з Європи Хуан Мануель де Росас, що був очільником Буенос-Айреса, владарювання якого відзначалося швидше авторитарною жорстокістю, ніж прагненням до демократичної федерації. Попри сподівання більшості населення, він активно формував мілітаристські з'єднання, що намагалися підтримувати колоніальні порядки після відходу іспанських конкістадорів.

І лише після революції, очоленої іншим аргентинцем іспанського походження генералом Хусто Хосе Уркисом, була проголошена Конституція 1853 року. Отже, завершення трьохсотрічного іспанського владарювання жодним чином не супроводжувалося і не могло супроводжуватися розповсюдженням демократичного вільнодумства через імперський характер правління іспанців. Привілеї для можновладців залишалися основою влади [8]. Як писав аргентинський президент Д.Ф. Сарм'єнто (1868 – 1874), серед найсерйозніших проблем Аргентини окреме місце в епоху становлення національної державності займає «поява правила сильної руки» [9]. Тож, гадається, не випадково в англomовному варіанті використано термін «rule», традиційно вживаний на Заході в поєднанні «rule law» (правило або верховенство закону), а в умовах Аргентини – в контексті «правило або верховенство сильної руки».

Третій вимір критики спостерігається по осі «включення або участь» [10]. Справжні демократії в такому розумінні базуються на принципах концепції народного суверенітету, що передбачає стійке розширення прав громадян шляхом реалізації головного права, яким є можливість обирати і бути обраним до органів представницької влади. Вважається, що позитивна еволюція політичної системи у бік демократизації відбувається, якщо досягається повне включення дорослого населення у виборчий процес. Конституційна демократія у такому разі визначається як повноважна і повноцінна. У цьому контексті доцільно вказати, що в підвалини аргентинської конституції 1853 року були покладені принципові елементи основного закону Сполучених Штатів Америки. Однак порівняно слабка «участь» аргентинського населення не дозволила рухатися відповідним демократичним шляхом на практиці. Автори фундаментальної історичної праці (Оксфордський університет, США) називають це однією з головних проблем у розвитку політичних систем і політичних режимів Латинської Америки як певної цілісності [11].

У цілому ж наявні теоретико-методологічні напрацювання не дають широкої можливості для визначення початків процесу еволюції і консолідації демократії в Аргентині, оскільки постійно «розривають» політичну історію з властивою їй дескриптивною відмінністю та власне політичний аналіз або взагалі відмовляються від ґрунтового аналізу, роблячи висновки на випадковому емпіричному матеріалі. Демократична домінанта, притаманна європейським і американським дослідникам, заважає в тому сенсі, що не дозволяє повною мірою врахувати цивілізаційні особливості.

Стрімке входження Латинської Америки в сучасний світ, процеси індустріалізації в змішаних євро-індіанських спільнотах, заснованих переважно на традиціях «сильної влади», представленої конкретною особою, корпоративістські тенденції формування і життєдіяльності владних інститутів, інші схожі проблеми історичного походження на тривалий час зумовили тут існування індивідуалістичної концепції побудови державного керівництва за ієрархічним принципом. При цьому характеристика, що повсякчас відповідні революційні зрушення завершувалися заміною однієї особи у владі іншою, без зміни сутності політичної системи. Відтак, зміни державних очільників, по суті, не означали радикальної модифікації хоча б політичного режиму. Так як більш важливим для усвідомлення причин і обставин приходу до влади Х.Д. Перона є, на нашу думку, визначений і розвинений Ф. Сикманом «чинник перетворення урядовців на революціонерів» [12]. При цьому варто також враховувати розробку Тавареса, який дав ґрунтовне пояснення загальних причин участі армії в політико-ідеологічній боротьбі [13].

Таким чином, механічне перенесення демократичної домінанти в історичних дослідженнях політичних режимів на латиноамериканські держави і суспільства є досить штучним. Порівняння й аналогії з європейськими країнами і спільнотами тут доволі часто бувають недоречними внаслідок істотних відмінностей історичного формування націй. У латиноамериканській версії історичної еволюції політичних систем і політичних

режимів на перше місце насправді просто необхідно ставити так званий президентський конституціоналізм. Лише крізь призму поєднання традиції каудилізму та європейського президентства можливо наблизитися до наукової істини, що в нашому випадку означало б наближення до розуміння історичного процесу в Аргентині, пов'язаного з приходом до влади генерала Х.Д. Перона.

У цьому зв'язку особливого значення набувають вже не тільки чинники віддаленої історії, включаючи специфіку формування латиноамериканських націй, але і вплив подій та явищ, що безпосередньо передували зародженню перонізму. Так, необхідно брати до уваги більш широкі чинники культурного та економічного характеру, приміром, явище національної інтеграції в умовах заміни «британського пріоритету» північноамериканським впливом і «заступництвом». Найважливішою обставиною, яку варто враховувати при такому підході до історичного дослідження, була відсутність в Аргентині розгалуженої мережі громадських організацій у межах громадського суспільства за наявності масштабного, навіть велетенського розколу в рівні життя «верхів» і «низів», що гальмувало формування державних інституцій, заснованих на принципах демократичної ідеології і практики. Завжди варто виходити не із вигаданих посилянь, особливо властивих європейським і північноамериканським історикам, а з історичних реалій аргентинської держави і суспільства.

Шляхом теоретико-методологічного маніпулювання в межах лише «демократичного вектора» вивчення політичних режимів неможливо визначити весь набір історичних чинників для пояснення, чому Аргентина як одна з показових держав Латинської Америки не спромоглася після завершення Другої світової війни сформуванню конкурентноздатні між собою впливові політичні партії, спроможні перетворитися на тверде підґрунтя демократії.

Дійти до відповідних положень і висновків можна тільки при врахуванні всього спектра мінливих політичних обставин внутрішнього і зовнішнього походження. Серед них не лише так звані легітимні чинники, але і детермінанти суб'єктивного характеру. Кожен з них може бути системно виявлений винятково шляхом історичного аналізу, що полягає у визначенні, усвідомленні й узагальненні якомога більшої кількості фактів, подій та конкретних дій.

Аргентинський досвід переходу до стійкого демократичного розвитку, що триває й дотепер, багато в чому позначений спадщиною перонізму, якому, з-поміж іншого, були притаманні елементи «лідерської традиції» (каудилізм) у поєднанні з розумінням історичної необхідності існування політичного вибору. Сам Перон усвідомлював, що для збереження своєї влади потрібне застосування популістських гасел, пов'язаних з розподілом влади, конституційним правом, ефективністю роботи виконавчої влади на чолі з відповідальним патріотично налаштованим тощо.

У зв'язку з цим при вивченні історії перонізму і пероністського руху обов'язково слід використовувати весь комплекс дослідницьких методів. Проте найважливішими серед них залишатимуться історичний аналіз і синтез. Тільки таким шляхом можна прийти від часткового розуміння приватного до глибинного усвідомлення агрегованого характеру, від визначення сутності пероністського режиму до узагальненої картини 40-річного історичного етапу в розвитку аргентинського суспільства і держави, що зумовили подальшу еволюцію політичної системи в демократичному напрямі.

Таким чином, можна зробити наступні висновки. Аргентина пройшла досить суперечливий та тривалий шлях до демократії. Дослідження аргентинського досвіду державного будівництва, формування політичної демократії дозволяє зробити висновок про те, що відчутний вплив на ситуацію в цій латиноамериканській країні мали особливості розвитку Аргентини у перші роки становлення держави, принцип конституційності, а саме відношення до нього у Латинській Америці, особливості реалізації концепції народного суверенітету.

Необхідно акцентувати увагу на тому, що використання методів історичного аналізу і синтезу дозволяє більш ґрунтовно досліджувати проблему, яка розглядається у роботі, а також чітко визначати сутність пероністського режиму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хачатуров К.А. Латиноамериканские уроки для России. – М.: Междунар. отношения, 1999. – 400 с.
2. Латинская Америка и Карибы. Политические институты и процессы / Отв. ред. З.В. Ивановский. – М.: Наука, 2000. – 228 с.
3. Lynch J. Spanish American Revolutions. – London, 1973. – P. 48.
4. Braudel F. Capitalism and Material life. 140 – 1800 / Transl. Miriam Kochan. – London: Harper and Row, 1973. – P. 51.
5. Americas. An Anthology / Edited M.B. Rosenberg, A.D. Kincaid, D. Logan. – New York – Oxford: Oxford University Press, 1992. – P. 33.
6. Shapiro S. Invisible Latin America. – Boston: Bekon Press, 1963. – P. 8.
7. Cochran C.E., Mayer L.C., Carr T.R., Cayer N.J. American Public Policy. 3rd edition. – New York: Saint Martin's Press, 1990. – P. 349.
8. Dunkerley J. Power in Istmus. 2nd ed. – London – New York: Verso, 1990. – P. 5.
9. Sarmiento D.F. Facundo in Power // Borzoi Reader in Latin America History. – Vol. 2: Edited Helen Lelpar. – New York: Knopf, 1972. – P. 38.
10. Dahl R. Polyarchy: Participation and Opposition. – New Haven, Con., 1971. – P. 31.
11. Vargas G. Vargas and Estado Novo // Quest for Change in Latin America: Sources for Twentieth-Century Analysis / Ed. W.R. Duncan and J.N. Goodsell. – New York: Oxford University Press, 1970. – P. 148.
12. Siekan P. When Executives Turned Revolutionaries // Fortune. – 1964. – Vol. 70. – P. 158.
13. Tavares A. de Lyra. Army and Ideological Struggle // Models Political Change in Latin America / Edited P.E. Sigmund. – New York: Praeger, 1970. – P. 153.

A.B. Бредихин

Ретроспектива государственного строительства в Аргентине: теоретико-методологический аспект

Для понимания причин, которые оказывали влияние на появление перонизма, необходимо исследовать тенденции политического развития Аргентины. В частности, процессы, которые относятся к периоду становления государственности. В статье предпринята попытка проанализировать особенности политического развития Аргентины.

A.V. Bredikhin

Retrospective of State Building in Argentina: Theoretical-methodological Aspect

In order to understand the reasons, which influenced the appearance of Peronism, it is necessary to research the tendencies of political development of Argentina. In particular, the process which date back to the period of statehood formation. Author undertakes to analyze the peculiarities of political development of Argentina.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2008.